
СТАБИЛНОСТТА НА БЛИЗКИЯ ИЗТОК И ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН В КОНТЕКСТА НА РЕШЕНИЕТО НА КЮРДСКИЯ ВЪПРОС

Йордан БАКАЛОВ*

The new architecture of the Middle East is in a process of forming. It cannot be stable, unless the necessary steps are taken towards resolving the Kurdish question. The stability of the Middle East and the Black Sea region is of strategic importance for Bulgaria and the EU.

Събитията през последните години предизвикаха в различни райони на света сериозни трусове и кризи. Всяка от тези кризи се различава от останалите и е на различна степен от своето развитие. Тогава, когато имаме наслагване на кризи, има много сериозна опасност цели райони от света да бъдат дестабилизирани. Овлабяването на всяка криза е много трудно и скъпо действие и особено тогава, когато има наслагване на една с друга, тя може да излезе от границите си и отново става много трудно прогнозируема и управляема.

Кризите, които се случиха в света през последните години, са взаимнозависими и си взаимодействат. Кризата на ЕС е свързана с въпроса за Украйна и взаимодействието му с Русия. Кризата с мигрантската вълна отново е свързана с Европа, Близкия изток и Турция.

На границата на Турция се развиват конфликтни процеси, свързани с бойни действия в Сирия и Ирак. Двете държави са се превърнали в бойни полета, в които воюват редица сили, в това число шиити, сунити и кюрди. Битките се водят до границите на четири регионални сили – Иран, Саудитска Арабия, Турция и Израел. Сблъсъци има и в Украйна, а в Черно море ситуацията е напрегната. Районът на Черно море граничи с Европа, Евразия, Близкия изток и държавите от бившия Съветски съюз и затова има стратегическо значение.

Експанзията на ухабитско-салафистката идеология и нейната организационна инфраструктура вече е достигнала нива, които в краткосрочен план не могат да бъдат редуцирани до приемливи. Трудно ще бъде намерено бързо, работещо и устойчиво решение на феномена „Ислямска държава“.¹²

* Авторът е доцент, доктор, Нов български университет – София.

¹² Ангелов, Пламен. Кюрдският фактор в близоизточното геополитическо уравнение. София: ВА „Г. С. Раковски“, 2016.

В контекста на трайната нестабилност на района на Близкия изток са и стремежите на кюрдите в Турция, Сирия и Иран за самоуправление (в Ирак вече съществува КАО). Развиват се сепаратистки проекти и се очертават амбициите им за образуване на самостоятелна държава или автономно управление.

Неустойчивостта на геополитическите ориентири и турбулентният характер на военнополитическата обстановка и средата за сигурност в Близкия изток и Черноморския район превръщат в сериозно предизвикателство прогнозирането на бъдещите процеси в района.

Независимо от трудността на прогнозиране и анализиране на динамиката на предизвикателствата може да се направи опит да се прогнозира бъдещите възможности за решаване на проблемите в района:

А. Регионът дълго време да е в криза, която да придобие латентен характер с променлива интензивност.

Б. При решаването на кризата да се доведе до преаранжиране на границите в района, което би могло да доведе до дълготрайна стабилност.

Вследствие на продължаващите стълкновения в редица райони се извършва и основна смяна на конфесионалния състав на населението, оформят се райони, които се обитават само от една религиозна група. След началото на кризата в Сирия се отчитат промени във всички религиозни и етнически групи, с изключение на шиитите. За промяната в конфесионалния състав на сирийското население спомага и управляващият режим.

Новото близоизточно геополитическо решение е в етап на формиране, а кюрдският фактор е ясно, че ще играе ключова роля в него. Решението за новата архитектура на сигурност в Близкия изток и в Черноморския район е от стратегическа важност за България поради следните причини:

А. Турция е активен участник в промяната на района и е подложена на силно въздействие от събитията, особено от тези, генерирани от кюрдския фактор и бежанския натиск. Военните действия срещу „Работническата партия на Кюрдистан“ (ПКК) бяха възобновени през юли 2015 г., конфликтът с ПКК доведе до интензивни бойни действия в Югоизточна Турция, които доведоха най-малко до 2750 убити, около 100 000 загубили жилищата си и около 400 000 изселени. Турските сили за сигурност извършват стотици операции.

Със стартирането на бойните действия за България може да има привнесени ефекти, заради които реакцията ни трябва да бъде бърза и точна, за да не ни изненада факторът време. Демографските ни особености, слабата икономика и присъствието на кюрдска общност в България могат да ни направят уязвими.

Б. Поради предизвикателства, които поставя сегашното развитие в Близкия изток и Черноморския район, можем да мобилизираме дипломатическия си ресурс, използвайки нашето членство в ЕС и НАТО, и да постигнем геополитически предимства.

Целта на статията е да се дефинира стратегическото позициониране на кюрдския фактор в близоизточното геополитическо уравнение и възможното му решение. Тази цел ще бъде постигната, като се изследват генезисът и еволюцията на кюрдския национализъм и се разгледа актуалната военнополитическа ситуация в компактно населяваните от кюрди райони на Турция, Сирия,

Ирак и Иран, фигуративно определени като четирите направления на кюрдския фактор в Близкия изток. В заключение ще бъдат очертани предизвикателствата пред външната политика и рисковете за националната сигурност на България, произтичащи от възможните сценарии за развитие на военнополитическата обстановка в Иракски, Сирийски и Турски Кюрдистан.

Кюрдите са древен народ на Месопотамия. Принадлежат към групата на индоевропейските народи, имат самостоятелен език и културна самобитност. Прадедите им са племената лулу, касии, гути и заза, върху чиято територия е създадена Асирийската империя. Насилственото им ислямизиране започва след арабското нашествие през VII век. При османските завоевания султан Селим I (1514 г.) обявява княжествата им за васални и от тогава репресията над кюрдския народ не е спирала.

Според различни статистики понастоящем броят на кюрдите варира между 30 и 40 млн. Те са четвъртата по големина етническа група в Близкия изток след арабите, персите и турците. Разпръснати са из почти всички държави от Близкия изток, но компактно населяват съседни области в Турция, Иран, Ирак и Сирия.

Кюрдите съставляват 18 % (около 15 млн.) от населението на Турция; 15 – 20 % в Ирак (около 7,5 млн.); 10 % (около 8 млн.) в Иран; и 8 – 9 % (около 1,5 млн.) в Сирия. Над 2 млн. е кюрдската диаспора в държави извън Близкия изток (най-много са в Германия – около 1,5 млн.). Около 70 % от кюрдите са мюсюлмани сунити. За да съхранят и подчертаят етническата си идентичност, те са възприели Шаафитската школа (Shafi'i mazhab) за разлика от арабите и турците, които принадлежат към ханефитското течение. Преобладаващо шиити – дуодецимани и алевити (къзълбаши), са кюрдите в Иран. Сред тях има и християнски сегмент, който изповядва различни деноминации на тази религия. Близо 500 хил. са йезиди.

Кюрдите са най-големият етнос в света без своя суверенна държава. През август 1920 г. в парижкото предградие Севър държавите – победителки в Първата световна война, и Османската империя подписват мирен договор, който предвижда създаването в югоизточните части на империята на независими Кюрдистан и Хеджаз (част от днешна Саудитска Арабия). В резултат на Националноосвободителната война на Турция (1919 – 1922 г.), поведена от Мустафа Кемал (Ататюрк), силите на Антантата напускат Мала Азия. През 1923 г. е подписан Лозанският мирен договор, който отменя Севърския, и кюрдите, както и населяваните от тях територии са трайно преразпределени в държавите Турция, Сирия, Ирак и Иран. Именно последиците от Лозанския мирен договор полагат началото на новата история на кюрдското движение за самоопределение и независимост. Кюрдското население в Сирия съставляват преди всичко бежанци от Турция. Първата вълна, преселила се в Сирия от Турция, е след разгрома на въстанието от 1925 г., след това, през 1938 г., е второто преселение на кюрдските племена, поддържащи въстанието в Дерсим. Най-голямата вълна на преселение протича в края на XX век в резултат на войната между бойците на „Работническата партия на Кюрдистан“ и турските сили за сигурност.

За да разберем значението на кюрдския фактор за глобалния и регионалния баланс, както и основните причини за превръщането му в елемент на неопределеност в региона, е необходимо да разгледаме географските райони в Близкия изток с преобладаващо кюрдско население. Те представляват транзитно пространство, където трудно може да се изгради вътрешно геополитическо единство. Поради това, че са важни транзитни области в Близкия изток и Евразия, тези райони са притегателен център за глобалната и регионалната конкуренция, поради което не могат да постигнат вътрешна геополитическа съгласуваност и следователно се превръщат в източник на нестабилност.

Можем да изтъкнем четири основни характеристики – две от континентален и две от локален мащаб, които превръщат районите с кюрдско население в транзитно пространство и оформят геополитическите измерения на кюрдския въпрос. На първо място, по протежение на оста изток-запад на евразийския материк тези райони лежат върху най-критичния участък от континенталния маршрут, който преминава през южната част на Каспийско море. Второ, по протежение на оста север-юг те са геополитическият кръстопът, през който се осъществява връзката на Кавказ като едно от четирите важни транзитни направления между евразийските степи и южните морета (другите три са Балканите, Афганистан/Хайберският проход и Тибет/Индокитай) с Персийския залив на югоизток и с Източното Средиземноморие на югозапад. На трето място, ако разгледаме локалните им характеристики, ще видим, че районите свързват вътрешността на Мала Азия както с Месопотамия, така и през Иран с азиатския континент, което има изключително голямо значение за Турция. Четвърто, фактът, че районите с кюрдско население са център на окръжността Черно море – Каспийско море – Персийски залив – Източно Средиземноморие, е сред важните нюанси на геополитическия фон на кюрдския проблем. На този геополитически фон се откроява обстоятелството, че в проблема са въвлечени САЩ, влиятелни европейски сили и Русия, което неизбежно оставя върху района отпечатък на геополитическото съперничество в Евразия.

В основата на гекултурното и геоетническото измерение на кюрдския въпрос е това, че кюрдското население е разположено в активната среда на турското, арабското и персийското население, които са другите три главни компонента в Близкия изток. Поради това всяка Велика сила, която провежда политика спрямо трите главни компонента, се опитва да използва по един или друг начин кюрдите като параметър в стратегическото уравнение.¹³

Войната в Сирия и продължаващият конфликт с променлива интензивност в Югоизточна Турция задават нови посоки на геополитическата динамиката по четирите направления на кюрдския фактор в Близкия изток.

През последните десетилетия кюрдските политически партии имат силно регионално въздействие в Близкия изток. От десетилетия например „Кюрдската комунистическа партия“ – обявена за терористична организация в Турция – се бори за автономия в югоизточната ни съседка. Кюрдите днес са актьори във военните конфликти още в Ирак и Сирия, където противодействат успешно на

¹³ Спасов, Теодор. Кюрдите – основното, което трябва да знаем за тях. [онлайн]. https://www.actualno.com/columnist/article/1138/author_id/29.

екстремистката групировка ИДИЛ, контролираща големи територии и отговорна за много от терористичните атаки срещу цивилни граждани в Европейския съюз през последните години. Докато някои политически кюрдски актьори предпочитат автономия или пълна независимост на Кюрдистан, други пледират просто за парламентарно представителство и повече права в рамките на различните държави, в които са активни.

Турбулентната среда за сигурност в Близкия изток значително усложнява регионалното геополитическо уравнение. Гражданската война в Сирия отключи процеси на трансформация в района, които изведоха двете известни в това уравнение – сунитската и шиитската ос в Близкия изток.

Сунитската ос, представена от монархиите в Залива и Турция, изглежда твърдо решена да не допусне нарастване на геополитическата тежест на шиитски Иран. Подобна перспектива поражда заплахата за устойчивостта на сунитските монархични режими, тъй като съдържа потенциал да вдъхнови и катализира протестната енергия на сегрегираниите шиитски общности в кралствата от Залива.

Прякото ангажиране на Иран на страната на Асад в сирийския конфликт прави видима „шиитската дъга“ – Техеран, Багдад, Дамаск, Бейрут, която Москва и Пекин искат да укрепят като стена пред миграцията на сунитския радикализъм – „Ислямска държава“, „Ал Кайда“, на север, към Кавказ и провинция Синдзян, населена с мюсюлмани уйгури. Интересите на Запада са свързани с премахването на Асад – последния в Близкия изток светски диктатор, и замяната му с правителство на „умерени ислямисти“. Асад е също съюзник на Иран и съсед на Израел от север, което го превръща и в ключова заплахата за сигурността на еврейската държава – особено след като Саддам бе премахнат след 2003 г. Проблемът на западната стратегия е, че залага на предпоставка за промяна, която очевидно не е налична в достатъчно голяма степен, – т.нар. „умерен ислямизъм“ на арабите сунити и турците. Самото понятие „умерен ислямизъм“ е проблемно, защото никой не е дефинирал границите на подобно предполагаемо политическо движение с радикалния ислямизъм на „Ал Кайда“ и „Ислямска държава“. Опитът такива граници да бъдат поставени чрез режима на президента Мурси в Египет претърпя пълен неуспех въпреки сериозната намеса и подкрепа от страна на Турция. Умереността все повече напуска и управляващия Турция президент Ердоган, особено след опита за преврат и референдума от тази година. Опитите за съчетаване на демокрацията с исляма водят не до либералнодемократични режими от западен тип, а до популистки авторитарни режими на ислямистки движения, които се радикализират от момента на поемане на властта (с възможно изключение на Тунис, където светската опозиция се оказва достатъчно силна, за да бъде непреодолим фактор пред амбициите на ислямистите). Това превръща западната стратегия в региона в „плаващи пясъци“, а уязвимостта ѝ нараства заедно с изтеглянето на американските войски от Ирак и Афганистан.¹⁴

След избухването на гражданската война в Сирия военната и политическата карта драматично беше преначертана. На територията на Ирак, Турция и

¹⁴ Минчев, Огнян. [онлайн]. <https://ognyanminchev.wordpress.com/>.

Сирия се очертават местни участъци и политически разклонения от кюрдската общност, които контролират големи райони от сирийско-турската граница, като ги обявяват за федерален район и установяват местно самоуправление (Отряди за народна самоотбрана (ОНС) и „Партия за демократично единство“ (ПДЕ). Военните успехи на ОНС поставят ПКК пред избор да продължи ли битката срещу Турция, използвайки логистиката на сирийската територия, или да придобие повече кюрдска автономия в Сирия.

При скорошните регионални пренареждания явно е, че вторият вариант ще е по-удачен за ОНС и ПДЕ – да се превърнат в сирийска кюрдска партия, която идеологически да е обвързана с ПКК и нейния лидер, но оперативно да са разделени. Атаките от страна на Турция на бази в Северна Сирия и Северен Ирак показват опасно ескалиране на конфликта. Нервността на Турция трябва да накара другите участници в конфликта да прекратят помощта си за ОНС и ПДЕ. Стремешът на ПКК и нейните разклонения е да създадат „сухопътен мост“ през населявани от кюрди райони и да имат съприкосновение и контрол по границата между Турция и Сирия, за да установят самоуправление, включващо кюрдски и не-кюрдски общности. На тези цели се противопоставя Турция, която се стреми да унищожи стремешите за самоуправление на тези райони от ОНС и ПДЕ. Сближаването на Анкара и Москва позволи на турските войски да влязат в Сирия през август 2016 г. Биейки се заедно със сирийските бунтовници срещу ИДИЛ, основната цел на Анкара беше да спре настъплението на ОНС на запад от р. Ефрат. Най-драматичният сценарий за Турция е възможността за създаване на независима кюрдска република в Сирия и Ирак. Това е заплахата за Турция, която може да доведе до дестабилизиране на кюрдските райони в Югоизточна Турция и оттук до дестабилизиране на цялата страна.

За да успее проектът на ОНС и да не продължи да разчита на режима на Асад, е необходимо да се намери могъщ покровител. Подходящи за тази цел са Русия и САЩ. Основна цел на Русия на този етап си остава запазването на режима на Асад и тя прави всичко възможно това да се случи, включително като се съгласи Турция да проведе операция „Ефратски щит“. Руски войски присъстват в района на Манбидж, като основната им цел е да не допуснат сблъсъци между кюрдските ОНС и турските войски. Официалната политика на Москва е не да поддържа кюрдското самоуправление, а да върне властта на Асад в района. Ето защо ОНС и ПДЕ не могат категорично да разчитат на Русия независимо от близките им контакти през годините.

С избирането на президента Тръмп САЩ демонстрират желание за нова политика при решаване на конфликта, която се свежда до разделяне на страната на сфери на влияние по подобие на Ирак. В лицето на ОНС САЩ припознаха надежден партньор в борбата срещу ИДИЛ, което премахна необходимостта от разполагането на американски войски в района. От тогава Вашингтон непряко насочи оръжие и бойна техника към тях, без да дава политическа подкрепа, за да се избегне раздразнението на Турция. Военната подкрепа на САЩ обаче несъзнателно подкрепя желанието на определени кръгове да продължат битката срещу турската държава.

Това поставя САЩ в позиция, при която по-голямата гъвкавост и на двете страни им дава възможност да постигнат своите цели, а именно: ОНС, ПДЕ и ПКК да постигнат самоуправлението си, а САЩ по никакъв начин да не заплашат турските си връзки. Създавайки работещо самоуправление, алтернативни търговски маршрути и организирайки отбраната им, се създава възможност районът да не зависи от Дамаск. По този начин ще се измени военната роля поради липсата на централен контрол от Дамаск, а и хората от района няма да обслужват антитурската програма на ПКК. Това би могло да се постигне при възобновяване на преговорите за прекратяване на огъня между Турция и ПКК. Това на този етап с оглед на целите, които преследват всички играчи от конфликта, изглежда не е възможно.

Обособяването на Сирийски Кюрдистан като пореден автономен проект в Близкия изток е геополитическа реалност. Той ще остане на новата политическа карта на региона независимо как ще бъде урегулиран конфликтът в Сирия. Отношенията между правителството на Сирия и кюрдите не са прости, те са лишени от възможността да получат образование на родния си език и да притежават собствени СМИ. Присъствието на американски войски в Северна Сирия стимулира сепаратистките настроения сред кюрдите, а руските войски като съюзник на Асад им дават възможност да се завърнат в Сирия, гарантирайки им културна автономия. За Турция най-малка опасност представлява точно руският проект. Ето защо следва да сме предпазливи в прогнозите си за динамиката на проекта в перспектива, тъй като предизвикателствата тепърва предстоят. В него са инвестирани прекалено много емоция и надежда; той ще е реализиран блян на поколения кюрди да постигнат признаване на техните политически, културни и национални права. За ПКК автономията на Сирийски Кюрдистан е може би най-ценната победа в нейната история и пилотен проект на идеологията на Йоджалан. Значението на този триумф обаче не е еднозначно. По отношение на кюрдския национализъм в Турция той има кумулативен ефект: превръща се в силен импулс за неговата радикализация, която се изразява в ескалация на сепаратистките стремежи – динамиката на обстановката по сигурността в Югоизточна Турция го доказва. Обстановката в Турция нараства в посока на по-ожесточени сблъсъци и крайни действия от двете страни в конфликта. В резултат на сблъсъците кюрдската общност се консолидира и дистанцира от турското общество и се самоизолира от турските си съграждани. Освен това кюрдските кантони в Северна Сирия са удобен плацдарм за ОНС за маньовър и организиране на акции срещу турските сили за сигурност.

Вътрешните процеси в Иракски Кюрдистан са в сложна фаза. В резултат на плурализма парадигмата „единство за сигурност и независимост“, доминирала политическия дискурс през последното десетилетие, вече се интерпретира от различни ракурси. Доминантното положение на КДП и клана Барзани се атакува от останалите партии, които не желаят да са в позицията на служебно дисквалифицирани участници в политическия процес. Проблемът „Киркук“, който е крайъгълният камък в отношенията между шиитския Баг-

дад и кюрдския Ербил, може да се окаже „кутията на Пандора“ – анексирането на провинцията от КАО.¹⁵

Динамиката по останалите направления на кюрдския фактор ще въздейства и върху обстановката в Ирански Кюрдистан, която на този етап е относително спокойна. До края на годината по всяка вероятност ще се проведе референдум за независимостта на Иракски Кюрдистан. Той ще се проведе и в спорни територии, такива като богатия на нефт Киркук, който не се явява част от Кюрдистан, но има кюрдско мнозинство и е под кюрдски контрол. Това създава рисков потенциал и е възможно да взриви вътрешнополитическата ситуация в Ирак и да доведе до поредна остра военнополитическа криза.

Пред кюрдския фактор в Близкия изток се очертават три опции за включване в блискоизточното геополитическо уравнение: да бъде самостоятелна компонента или да гравитира към сунитската или шиитската ос. Описаните конфликтни вътрешни взаимодействия в четирите кюрдски региона, както и разпосочните интереси на доминиращите в тях политически субекти по отношение на регионалните партньорства правят първата опция трудно осъществима. Очевидно, кюрдският фактор като цяло ще заложи на национализма и ще се позиционира в религиозното междуосие. За да остане там обаче, устоявайки на гравитационните въздействия на сунитската и шиитската дъга и извличайки стратегически дивиденди, ще е необходим точен геополитически баланс. На този етап не може да се направи позитивна прогноза, че политическите лидери на кюрдските общности в Близкия изток ще се справят с това предизвикателство, като направят необходимите отстъпки, и най-вече отклоняване от въоръжената борба срещу Турция. Ако не предприемат необходимите политически ходове, те рискуват да загубят всичко, което са спечелили в Северна Сирия.

Арабската пролет от 2010 г. събуди надежди, че съществуващите сили на автократия и джихадът в региона са отхвърлени безвъзвратно от нова реформистка вълна. Тя започна като въстание за либерална демокрация на младото поколение. Скоро то бе изтласкано встрани, объркано или смазано. Емоцията от началото премина в парализа. На практика Арабската пролет по-скоро показва, отколкото преодоля вътрешните противоречия на арабско-ислямския свят и на политиките, предназначени да ги разрешат. Конфликтите в Сирия и Ирак се превръщат в символ на нежелана нова тенденция: разпадане на държавността на племенни и сектантски общности, някои от които прекрояват съществуващите граници, увлечени в яростни сблъсъци, а други, манипулирани от съперничеси си външни фактори, не признават никакви общоприети правила освен закона на по-силния.¹⁶

Анализът на възможността за постигане на договореност за разрешаване на сирийската криза в рамките на срещите във Виена показва, че сега все още съществуват редица препятствия пред това. На първо място обстоятелство, че нито САЩ разполагат с възможността цялостно да влияят върху решенията на

¹⁵ Без включване на провинция Киркук в пределите на КАО, респективно без пълно и автономно от централната власт разпореждане с въглеводородните находища, бъдещата кюрдска държава не би могла да съществува (защото не би разполагала с достатъчно приходи да се издържа).

¹⁶ **Кисинджър**, Хенри. Световен ред. Глава III. Ислямизмът и Близкият изток: свят в безредие.

Турция и Саудитска Арабия, нито Русия – върху тези на Иран и Сирия. Поради което следва да се отбележи, че Иран, Турция и Саудитска Арабия имат и преследват собствени интереси в Сирия, които до голяма степен не съвпадат с тези на САЩ и Русия. Иран от своя страна цели разширяване на шиитското влияние в региона, както и да не бъде прекъсната връзката с ливанската „Хизбуллах“. За целта до настоящия момент Иран предоставя както финансова подкрепа за управляващия режим, така и военна. Турция предявява свои претенции за контрол над северните части на Сирия, в това число се противопоставя на нарастващото влияние на кюрдите. След укрепване на властта на президента Реджеп Ердоган позицията на Турция по въпроса се втвърди. Саудитска Арабия цели цялостна смяна на управляващия режим и подмяна на алауитското управление със сунитско. Успоредно с това кралството е изправено пред редица вътрешни проблеми. Не на последно място следва да се очаква, че както Турция, така и Саудитска Арабия ще се противопостави на светския характер на управление в Сирия. Вследствие на това дори Русия и САЩ да успеят да постигнат договореност, горепосочените обстоятелства ще продължат да възпрепятстват както настоящите, така и бъдещите мирни инициативи за уреждане на конфликта в Сирия. На 3 – 4 май в Астана се проведе поредният кръг преговори за решаване на конфликта в Сирия, като гарантите за примирието са Русия, Иран и Турция, както и правителството на Сирия и сирийската опозиция. На срещата е прието предложението на Русия за създаване на зони на деескалация. Зоните са за срок шест месеца, с възможност за удължаване и се забраняват полетите над тях. С това предложение става ясно, че Русия цели да освободи достатъчно войски от Сирийската арабска армия (САА), които да участват активно в сраженията срещу ИДИЛ. След приемането на споразумението за деескалация се наблюдава значително снижаване на интензивността на бойните действия между опозицията и правителствените сили.

Предизвикателство за кюрдския фактор ще бъде намирането на вярно решение за движение в този сложен и напрегнат геополитически лабиринт. Военните успехи на кюрдите в Сирия поставиха Турция под още по-голям натиск и позволиха на ОНС и ПДЕ да създадат автономни области. Турските сили за сигурност провеждат стотици операции в градските и селските райони. След възхода на националистическото движение, особено след референдума, и втвърдяването на политиката на Анкара подходът на държавата е да отслаби възможно най-много ПКК. Управляващите се опитват да подхранят кюрдски представители, които даже нямат косвени връзки с ПКК, за да създадат алтернатива на кюрдите, които искат да бъдат представени политически. Това естествено е стратегията за дискредитиране на политическия представител на кюрдската общност в турския парламент – „Демократичната партия на народите“ (ДПН). От всичко това можем да направим извода, че се създават други участници, за да могат ДПН и ПКК да не са единствените представители на кюрдската общност. Такава партия е „Хюда-Пар“ („Партия на свободната кауза“) – малка сунитско-ислямска кюрдска партия, открито подкрепила кампанията „ДА“ на референдума. Тя сама се ползва с подкрепата на президента, който лично ѝ благодари за това.

След опита за преврат правителствените институции обвиняват кадрите, свързани с движението на Фетхуллах Гюлен, за мобилизацията на ПКК. Обратно то твърдят представителите на кюрдските движения, които обвиняват централните власти, че са организирали ескалацията, за да оправдаят своите репресии. Отстраняването на законно избраните представители във властите затвърдиха представите на кюрдската общност, че не са признати. Всичко това и репресиите засилват разбирането им, че няма възможност за демократична политика, поради което за някои единствената отворена врата е въоръжената борба.

След референдума, през следващите две години няма да има избори, което може да накара президента Ердоган да намали националистическата си риторика и да извърши социално-икономическите реформи и в Югоизточна Турция.

В случай че несистемните субекти, като ПДС и ПКК, не проявят политически разум и ескалират претенциите си за създаването на самостоятелна държава съответно в Сирия и Турция, а иракските кюрди, инспирирани от популизма на Барзани, се втурнат към изграждане на независима държава, трудно ще се намери вярна формула за решаване на блискоизточното геополитическо уравнение.

Близкият изток е в процес на стратегическо преформатиране. Това изисква активно ангажиране на евро-атлантическата общност с регионалната динамика. Ако нейната конфликтност не бъде урегулирана, хранителната среда за религиозно мотивирания фанатизъм ще нараства и ще търси широко поле за изява. Като има предвид своите демографски особености, Европа е силно уязвима, поради което час по-скоро следва да ревизира парадигмата си за ефективността на „меката сила“; хладнокръвно да направи преценката, че демокрацията във вида, в който я познаваме в Европа, е неприложима система за управление на незрели общества, и да реагира на геополитическите реалности не само реактивно – с разбиране за същността на процесите и отразяващи ги с декларации, издържани в стила на политическата коректност, но и проактивно – с воля за регулиране на посоката и скоростта на регионалната динамика.

В контекста на силно влошената среда за сигурност в Близкия изток основни взаимно свързани рискове за България са:

Международният тероризъм като следствие от дейността на ислямистки структури в някои държави от кризисните региони. Съществува реална опасност лица от криминалния контингент или членове на терористични организации да се възползват от регионалната нестабилност и миграционните потоци и да достигнат територията на страната ни, включително вече криминални среди активно участват в трафика на мигранти и придобиват финансови ресурси.

Миграционният поток е предизвикателство към системите за защита на границите и способностите за интеграция на компактни маси хора с различна култура. Той налага и необходимостта от преразпределение на национален доход за подпомагане на търсещите закрила, както и носи рискове от здравен характер. Високата имиграция е и предизвикателство за съществуващата правна рамка за употреба на сила от въоръжените сили и полицията при подобни кризи.

Провалената държавност и неспособността на централните власти в някои от държавите от региона създават условия за възникване на терористични

групировки, нелегален трафик на оръжие, хора и наркотици, разпространение и употреба на оръжия за масово унищожение, както и за дестабилизация на комуникационните транспортни и енергийни коридори.

Стартирането на ядрена надпревара в Близкия изток е риск за сигурността на Европа, и особено за националната сигурност и отбрана на България, чиято територия се намира в обсега на ракети със среден радиус, които могат да бъдат изстреляни от този район. Този риск ще се превърне в заплаха в случай, че противопоставянето между шиитската и сунитската ос в Близкия изток ескалира, а Иран вземе политическо решение да пренебрегне договореностите с петте държави – постоянни членки на СС на ООН, и Германия, разписани в „Съвместния всеобхватен план за действие“, и възобнови дейността си по своята ядрена и ракетна програма. При подобно негативно развитие Саудитска Арабия също би инвестирала ресурси в придобиване на военни ядрени способности. Допълнителен, но не и по-малък, риск представлява възможността да се използват ядрени компоненти в асиметрични форми на военни действия.¹⁷

Нарастващата роля на кюрдския фактор в Близкия изток и специфичното му позициониране в регионалното геополитическо пространство поставят някои предизвикателства към външната политика на България. Страната ни разполага с предимствата, които би могла да използва рационално за водене на проактивна дипломация спрямо легитимните представителства на кюрдските общности за защита на националните ни интереси. На първо място, това е етноисторическият¹⁸ сантимент, който кюрдите изпитват към българите. В Ориента позитивните емоции осигуряват благоприятен климат за правене на външна политика и често вървят пред държавния протокол. Второ, но не и по значение, до края на 80-те години на миналия век социалистическа България е била силно ангажирана с кюрдското движение за национално самоопределение. Страната ни е осигурявала политическо убежище и образование на турски, сирийски, иракски и ирански кюрди, преследвани в собствените им държави за леви и националистически убеждения. Тази политика на България е оставила дълбок позитивен отпечатък в паметта на кюрдски политически дейци, особено иракски, които след 90-те години на миналия век се завърнаха в Иракски Кюрдистан и се включиха активно в обществено-политическия и академичния живот. КАО въпреки икономическата криза и проблемния политически процес е зона с повишен инвестиционен интерес.¹⁹ Проактивна и смислена дипломация от страна на София, подкрепена от предварително формиран лобистки кръг, би защитила българския външноикономически интерес.

Рисков потенциал за националната сигурност на България съдържат процесите в Турски Кюрдистан. На първо място, радикализацията на кюрдския национализъм и ескалацията на сепаратистките тенденции в Югоизточна Турция, инспирирани от националистическата еуфория, излъчвана от Сирийски Кюрдистан, е реална заплаха за сигурността на Турция, дестабилизацията ѝ би

¹⁷ **Визия 2020:** България в НАТО и Европейската отбрана.

¹⁸ Основава се на разбирането за общ расов произход и споделена съдба на поробен народ в рамките на Оманската империя.

¹⁹ Заради интензивното модерно строителство Ербил е известен като втория Дубай.

генерирала сериозен риск за България. На второ място, в случай че Анкара бъде принудена да направи отстъпки в интерес на кюрдите – предоставяне на по-широко местно самоуправление, граничещо с автономност, тя би могла да отпрати претенции и по отношение на турската общност в България и други балкански държави. Трето, възходът на кюрдските сепаратистки тежнения ще провокира екстремистките крила на турския национализъм и ислямския фундаментализъм. Четвърто, след приключване на конфликта в Близкия изток и непостигането на поставените цели кюрдската диаспора може да се радикализира.

Значителното въздействие, което оказва Анкара върху българските мюсюлмани, неоосманистката политика на Ердоган и ПСР и вмешателството във вътрешните работи на страната могат да формират критична обстановка за етнорелигиозната стабилност. Разпространението на радикалния салафитски ухабизъм сред българските роми създава изолирани общности, които не признават светските закони. Твърде вероятно е те да не се ограничат само в националното поле за изява и да се опитат да изнесат активността си зад граница. И при трите описани сценария уязвимостта на България е значителна. Военнополитическата динамика в кюрдските райони на Турция, Сирия, Ирак и Иран е достатъчно сложна, за да се приложи универсален подход за адресиране на предизвикателствата и рисковете, които се генерират. Външната политика на България по това специфично геополитическо направление следва да е балансирана и адекватно диверсифицирана – да отчита особеностите на отделните политически субекти, както и техните стратегически намерения и доктрини. За целта е необходимо българската дипломатическа служба и разузнавателна общност да концентрират повече ресурси и да надградят експертизата си за надеждно и аналитично наблюдение на процесите, протичащи по четирите направления на кюрдския фактор в Близкия изток.

Литература

1. **Ангелов**, Пламен. Кюрдският фактор в близоизточното геополитическо уравнение. София: ВА „Г. С. Раковски“, 2016.
2. **Визия 2020**: България в НАТО и Европейската отбрана.
3. **Кисинджър**, Хенри. Световен ред. Глава III. Ислямизмът и Близкият изток: свят в безредие.
4. **Минчев**, Огнян. [онлайн]. <https://ognyanminchev.wordpress.com/>
5. **Спасов**, Теодор. Кюрдите – основното, което трябва да знаем за тях. [онлайн]. https://www.actualno.com/columnist/article/1138/author_id/29; www.academia.edu/3983109/Democratic_Confederalism_as_a_Kurdish_Spring_the_PKK_and_the_quest_for_radical_democracy
6. **Arming** Iraq's Kurds: Fighting IS, Inviting Conflict. – In: Crisis Group Middle East Report, No 158, 12 May 2015. [online]. <http://www.crisisgroup.org/>
7. **Arming** Iraq's Kurds: Fighting IS, Inviting Conflict. – In: Crisis Group Middle East Report, No 158, 12 May 2015. [online]. <http://www.crisisgroup.org>
8. **Middle** East Review of International Affairs, Vol. 17, No 2 (Summer 2013), Rodi Hevian.
9. **Yavuz**, M. Hakan. (2001) Five stages of the construction of Kurdish nationalism in Turkey. – In: *Nationalism and Ethnic Politics*, 7:3, 1-24, DOI: 10. 1080/13537110108428635.
10. <http://cabinet.gov.krd/p/page.aspx?l=12&s=030000&r=317&p=229&h=1>

11. <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2015/02/kirkuk-foreshadows-challenges-post-isil-iraq-150224094753681.html/>
12. <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/turkey-cyprus/turkey/b077-a-sisyphian-task-resuming-turkey-pkk-peace-talks.aspx>
13. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201286_127%20yeniraporson.pdf, SURİYE'DE KÜRT HAREKETLER, ORSAM, 02.08.2012
14. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/87/Autonomous_Region_Kurdistan_en.png
15. www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook